

## III—IV siniflərdə tarix

### **Izahat vərəqəsi**

#### **1-ci rəy b**

İbtidai məktəbdə tarix tədrisinin vəzifəsi, SSRI tarixinin qonqret tarixi materialı əsasında, ölkəmizin qəhrəman keçmişini və diqqətə şajarı hal-hazırda uşaqlar qarşısında acı göstərməkdir. Uşaqlar SSRI tarixi qursundan, SSRI xalqlarının öz cox əsrli tarixi myddətində, istismar zylminə qarşı, milli təzjiyə qarşı, xarici interventlərə qarşı, dəfələrlə mybarizəyə qalxdıqlarının öyrənməlidirlər. Tarix qursu uşaqlara Böyük Oqtjabr Sosialist Revolyusiyasının yumun dynja tarixi əhəmiyyətini anlatmaqdır. Uşaqlar SSRI xalqlarının şanlı keçmişini, onların xarici interventlərə qarşı qəhrəman mybarizələrini, proletariatin carizmə və kapitalizmə qarşı inadlı mybarizəsini öyrənirən, ibtidai məktəb myəllimləri uşaqlara köhnə car Rusiyası xalqlarının Oqtjabr Sosialist Revolyusiyası qalibijətinə gətirib çıxaran Lenin-Stalinin böyük rolunu anlatmaqladırlar.

Myəllimin vəzifəsi uşaqları yalnız SSRI tarixi biligi ilə silahlandırmaq deyil, eyni zamanda onlara qommunist dynja gərəşy aşılamaq, onları sovet potriotizmi, sosialist vətəninə dərindən sədaqət ruhunda tərbiyə etmək, onlarda bytyn düşmənlərə qarşı qızqın, barışmaz nifrət ruhu yaratmaqdır. Bu iş, qonqret tarixi materialı marqsisçəsinə-leninçəsinə izah etməklə, onu hal-hazır ilə, bizim gicqant sosialist quruluşumuz ilə əlaqələndirməklə jerinə jetirilə bilər.

İbtidai məktəbdə tarix tədrisindən edilən tələb partiya və hökumətin vətəndaş tarixi tədrisi haqqındakı direktiv göstərişlərindən irəli gəlir. Bu göstərişlər məktəbdə tarix tədrisi haqqında partiya və hökumətin qərarlarında, Stalin, Kirov və Zdanov joldaşların tarix kitabları haqqındakı məşhur qejdlərində və ən nəhəjət hökumət qomissiyası zyrisinin qərarlarında verilmişdir.

Bu direktiv göstərişləri myəllim dərindən öyrənməli və özyny tarix sahəsindəki işində onları rəhbər tutmalıdır.

XQS və YIQ (b) P MQ 1934-cy il 16 may tarixli qərarlarında aşağıdakılar jəzmişlər: «Tarix qursunu şagirdlərin məhkəm mənimsəmələri ucyn həll edici şərt, şagirdlərin hafizəsində myhym tarixi hadisələri, tarixi şəxsiyyətləri, xronoloji datalarkı məhkəmləndirməklə barabar, tarixi hadisələrin verilməsində tarixi xronoloji ardıcılığa rəəjət etməkdir. Yalnız belə bir tarix qursu, tarixi materialın şagirdlər ucyn lazımyınca əlverişli, əjani və qonqret olmasını təmin edər və ancaq bu əsasda şagirdləri tarixi marqsisist anlaşıya gətirə bilən—tarixi hadisələrin dyzgyn təhlili və doqru ymumiləşdirilməsi mymkyndyr».

Myəllim bu direktiv göstərişləri jerinə jetirərək, dərslərdə şagirdlərə SSRI tarixinin qonqret faqtlarını izah etməlidir.

SSRI tarixi qursu maqsimal dərəcədə qonqret olmalıdır. Tarixi material şagirdə əjdən obrazlar formasında göstərilməlidir. Şagirdlər bilar işlərini icra edən, öz aqasına təjcy verən, xırdaça bir təəsir ystyn-

də ölməyən hala gəlincəyədək ağaqla dəyişən, torpağa təklim edilmiş kəndliləri və qrepostnoj kəndlilərin əməli hesabına yaşayan ağa-boyları, iri mylkədarlar məqsimal qonqretliklə öz təsəvvürlərinə gətirə bilməlidir. Şagirdlər Mosqva fəhlələrinin neçə barriqadalar dyzəldiklərini və bu barriqadalar 1905-ci ilin dekabrında mydafiə edərək, car qoşunları ilə qəhrəmancasına vuruşduqlarını bilməlidirlər. Onlar, Oqtjabr Sosialist Revoljusiyaşının qalibijəti və s. haqqında 1917-ci ilin 25 oqtjabrında Lenin joldaşın nitqini dinləyən II Sovetlər qurultajı deleqatlarıнын sevincini duymalıdırlar. İzahın şəkilli və əjanilik, tarixi materialın şagirdlərə daha yaxın, canlı və obrazlı formada verilməsi, bilijin şagirdlərin şüurunda möhkəm yerləşməsi və zənginləşməsi ucun zəruri şərtidir.

İbtidai məktəbdə SSRI tarixinin obrazlı və asan verilməsinə nail olmaqdan ötrü əjani vəsait bəyjk rəi oйнайр. Naqıl da, mysahibə də, dərsliklə iş də əjani vəsaitlə illustrasiya edilməlidir.

Myəllim birinci nəvbədə dərs kitabındakı illustrasiyadan, onun məzmununa dair şagirdlərin qarşısında suallar qoymaq jolu ilə, sinifdə şagirdlərlə birlikdə kitabdakı şəkillərə baxaraq və təhlil edərək, onlardan məqsimal dərəcədə effektiv istifadə etməlidir. Kitabdakı illustrasiyaya əlavə olaraq, myəllim dərslərdə tarixi şəkillərdən, tarixi qartalardan, albomlardan, diapozitivlərdən və qəzet, zurnal illustrasiyalarından qajırmış əjani vəsaitdən istifadə etməlidir. İbtidai məktəbin tarix tədrisində myəllim prof. Şestaqovun redaqtesi ilə olan SSRI tarixinin qısa qursu kitabına əsaslanır. YIQ (b) P-нын bilavasitə rəhbərliji altında hazırlanmış bu dərs kitabı şagirdlər ucun gözəl rəhbər olmaqla barabər, pedaqoqun işləri ucun də yaxşı vəsaitdir. Dərs kitabı myəllimə hər şejdən əvvəl III və IV sinif şagirdlərinə əlverişli, secilmiş faqtlar verir.

Bununla yanaşı olaraq, dərs kitabı tarixi faqt və hadisələrə marqsis-leninci qiymət verir və bununla da şagirdlərin qommunist tərbiyası, onların sovet patriotizmi ruhunda yetiştirilməsi ucun geniş imkan yaradır. Bunun ucun də myəllim dərse hazırlanarkən nəinki yalnız dərs kitabındakı faqtik materialı öyrənməli, bəlkə bu material yzrə dərs kitabındakı materialı, dərindən düşünməli və oradakı ymmiləşmiş bilij uşaqların şüuruna əlverişli və aiddən formada catdırmaqla calışmalıdır. Lakin, myəllim öz işində tarix dərs kitabına, onun quruluşuna, xronologiya ardıcılıqlarına istinad etməklə barabər, öz dərslərində yalnız dərs kitabının məzmununu təkrar etməklə kifajətlənməməlidir. Dərs kitabında tarixdən yalnız şagirdlərin öz hafizələrində möhkəmləndəckəkləri minimum verilir. Lakin şagirdlər cox vaqt dərs kitabında verilmiş materialın həcmi ilə kifajətlənmirlər. Onlar, Şamilin həjətiнын neçə qurtardıqlarını da, N. E. Baumanın hansı vəziyyətdə öldyryldyiny də, 1917-ci ildə Leninin Rusijaya neçə gəldiyini də və bir sıra başqa, dərs kitabında olmayan təfsilatlar da bilmək istəyirlər. Bunun ucun də myəllim, yalnız dərs kitabı həcmində deji, xysusən IV sinifdə, bu dərs kitabındakı materialı cox vaqt genişləndirərək şagirdlərə əlverişli və obrazlı formada izah etməlidir. Ona görə, dərslərə tamam hazır getmək ucun myəllim özy tarixi, dərs kitabında olduqundan daha geniş həcmdə, öyrənməlidir. Birinci nəvbədə myəllim ucun dərs kitabına əlavə qiymətli material, marqsisizm-leninizm qlassiklərinin əsərləridir.

Tarix dərslji kitabından məqsimal dərəcədə istifadə etmək zəruridir, jə'ni yalnız onun təqstindən istifadə etmək deji, dərs kitabının il-

İllustrasiyalardan, tarixi qartalardan və xronoloji cədvəldən də istifadə etməlidir. Myəllim dərstdə, dərslər kitabının illustrasiyalarına baxmaq, kitabdakı tarixi qartalarda istənilən geografiq adları axtarır tapmaq, ucun və şagirdlərlə dərslər kitabındakı qartalar üzrə işləmək ucun də vaxt tapmalıdır.

Dərslər kitabından myəllimin dərstdə verdiyi tarixi materialı möhkəmləndirmək ucun də istifadə edilməlidir. Bu möhkəmləndirmə myəllimin nəqlindən sonra, əyr-əyr hissələrin ucadan oxunması və myəllim tərəfindən qarşıya qoyulan suallara şagirdlər tərəfindən cavablar verilməsi yolu ilə aparılır. Tarix sahəsindəki işdə myəllim təkrar məsələsinə böyük diqqət yetirməlidir. Bu iş yalnız myəllim ucot dövrlərində deyil, hər gün, sisteməlik aparılmalıdır. Tarixdən təkrar həm dərslər başlanğıcında, həm materialın myəllim tərəfindən izahından sonra, həm bytyn fəslin keçilməsindən sonra və həm də imtahanlar (IV sinifdə) qarşısında aparılmalıdır. Təkrar həm şagirdlərin keçilmiş materialı nəql etməsi yolu ilə, həm də onların suallara cavab vermələri vasitəsilə aparılır. Suallar elə tərtib edilməlidir ki, şagirdlərin faqik materialı mənimsəmələri ilə yanaşı olaraq, onların tarixi marqısıstçəsinə anlamaları da mejdana çıxarılson. Əyr-əyr fəsilələrin keçilməsindən sonrakı təkrar dərsləri proqrammada göstərilmişdir. Myəllimin vəzifəsi bu dərsləri yeni materialın izahına həsr etməmək, təkrar saatlarına ciddi əməl etmək, təkrar dərslərinə ətraflı hazırlaşmaqdır.

İbtidai məktəbdə SSRİ tarixi kursu iki ildə keçilir. Ucunçı siniflərdə tarixin keçilməsinə 40 saat ayrılır, şagirdlər bir ilin myddətində, qursun əvvəlindən I Pjotra qədər keçməlidirlər. Tarixin tədrisinə 80 saat ayrılan IV siniflərdə, bir ildə şagirdlər I Pjotrdan başlayaraq SSRİ tarixi qursunu axıra qədər keçməlidirlər.

Bytyn bu material proqrammada dərslərə bəlynmyşdyr: hər bir dərslə tematiqa və tədris materialı verilir.

Myəllimin vəzifəsi—bu proqramma əsasında SSRİ tarixinin öyrənilməsinə elə təşkil etməkdir ki, şagirdlərimiz bizim gözəl vətənimizin qəhrəman tarixinə gözəl bilsinlər.

## PROQRAMMA MATERIALYNYN SAATLAR YZRƏ NYMUNƏVI BƏLGYSY

### Ucunçı sinif

Giriş—1 saat.

I. Bizim vətənimiz ən qədim zamanlarda—6 saat.

II. Kijev dövləti—8 saat.

III. Şərqi Jevropa monqol işqalçıların hakimiyyəti altında—5 saat.

IV. Rus milli dövlətinin yaradılması—2 saat.

V. Rus dövlətinin genişlənməsi—3 saat.

VI. XVII əsrdə kəndli myharibələri və məzlum xalqların ıyslanması—9 saat.

İlin axırında təkrar—6 saat.

Jekunu—34 saat.

Cəmişi—40 saat.

### Dərdynçy sinif

VII. XVIII əsr Rusiyası—mylkədarlar və taçirlər imperiyasıdır —7, saat.

VIII. Cəf Rusiyası Jevropanın zandarmıdır—13 saat.

IX. Cəf Rusiyasında qapitalizmin artması—12 saat.

X. Rusiyada birinci burzua revolyusiyası—12 saat.

XI. Rusiyada ikinci burzua revolyusiyası—3 saat.

XII. Rusiyada Bəyık Oqtıbr Sosialist Revolyusiyası—6 saat.

XIII. Hərbi intervənsiya. Vətəndaş myharibəsi—11 saat.

XIV. Ölkənin təsərrüfatının bərpa etmək üçün dinc işə keçid—3 saat.

XV. SSRİ qalib gəlmiş sosializm ölkəsidir—8 saat.

Jekunu—75 saat.

İlin axırında təkrara —5 saat.

Cəmisi—80 saat.

QƏJD: Tədris planı yzrə kənd məktəbində tarixə, şəhər məktəblərinə nisbətən, artıq saat verilir. III sinifdə 8 saat, IV sinifdə 1 saat artıq verilmişdir.

Bu dərsləri myəllim təkrar üçün temalar yzrə bəlməlidir.

## PROGRAMMA

### Ycynçy sinif

#### 1-ci dər. Giriş.

SSRİ bizim vətənimizdir. SSRİ sosializm ölkəsidir. SSRİ dynjada ən bəyık, zəngin, qydrətli və xoşbaxt ölkədir. SSRİ xalqlarının dostluğu. Əməyin ymumin xeyrinə olması. Ölkəmizdə olan bəyık quruluş və onun rəhbəri—bolşeviklər partiyası.

Ölkəmizin xalqlarının keçmişdəki həyatı. Bizim ölkədə olan xalqların öz zylmkarları və düşmənləri ilə mybarizəsi.

Tarix nədən danışır. Tarixi nə üçün bilmək lazımdır.

### I. BİZİM VƏTƏNİMİZ ƏN QƏDİM ZAMANLARDA

2-ci dər. Ən qədim zamanlarda insanlar neçə yaşayırdılar.

Qədim zamanlarda insanların yaşayışını biz haradan öyrənirik. Bizim ölkəmiz ən qədim zamanlarda. Qədim ovçular. Kəcəri—maldarlar və əkincilər.

3-cü dər. Qəbilədən dövlətə keçid.

Qəbilə və tıffa. Qəbilə qajdaları (barabarlıq). Barabarsızlığın, məhsul və ələtlərə xysusi mylkijətin əmələ gəlməsi. Siniflərin və dövlətin əmələ gəlməsi.

4-cü dər. Zaqafqaziyada və Orta Asiyada ilk dövlətlər.

Yc min il bundan əvvəl Zaqafqaziyada və Orta Asiyada qəbilələrin birləşdirilməsi. Zaqafqaziya ölkəsinin təbiəti və əhalisi. Urartu dövləti. Hakimlərin hərbi jryşləri. Qullar və qul sahibləri. Qədim şəhərlər.



**5-ci dərs. Sibirin və Şərqi Jevropanın qədim xalqları.**

Cənub steplərdə keçirilən—mədirlər (sqiflər). Qara dənizin Şimal sahillərində qreq şəhərləri. Savmaqanın rəhbərliyi altında qullar ysjanь. Asijadan gələn keçirilərin (hunların) cənub steplərə hücumu.

**6-cı dərs. Slavjanlar.**

Şərqi Jevropanın təbiəti. Slavjan tayfaları, onların həyatı, əmək və işajış. Qəbilə qajdaları. Qnjaz və bojarların əmələ gəlməsi. Slavjanların qonşuları. Qonşular ilə ticarət. Qonşular ilə myharibələr.

**7-ci dərs. Təkrar.**

## II KİJEV DÖVLƏTİ

**8-ci dərs. Kijev qnjazlyqının əmələ gəlməsi.**

Varjaqlar və onların basqınları. «Varjaqlardan qreqlərə yol». Varjaq qnjazь Riuriq Novqorodda. Qnjaz Oleq və Kijev dövlətinin təşkili. Oleqin Cəqrada hücumu. Kijev Rusu qyvətli dövlətdir.

**9-cu dərs. Qnjaz İqor, Qnjaginja Olqa və qnjaz Svjatoslav.**

Qnjaz İqor və onun iyryşləri. Poljudie, əhali ucun aqyr məcburiyyətədir. Drevljanların İqoru öldürməsi.

Qnjaginja Olqanın intiqamı. Olqanın Cəqrada səyahəti. Slavjanların bytpərəst dini. Olqa tərəfindən xristianlyqın qəbulu. Qnjaz Svjatoslav. Qnjaz Svjatoslavın Dunaj iyryşləri. Svjatoslavın həlak olması.

**10-cu dərs. Xristianlyqın qəbul etdirilməsi.**

Qnjaz Vladimir. Xristianlyqın qəbul edilməsi. Yeni dinə qarşı xalq ysjanları. Xristianlyqın qəbul etdirilməsi Rusiyanın inkişafında, bytpərəstliyə nisbətən, irəli atılmış bir addım idi. Slavjanlarda jazynın və daha jyksək Vizantiya qulturası elementlərinin əmələ gəlməsi. Letopis (il tarixi).

**11-ci dərs. Kijev qnjazlyqında öz başına qalxan xalq ysjanları.**

Qnjaz Jaroslav. Jaroslav vaxtında Kijev (şəhər və onun əhalisi: qnjaz və druzinası). Qnjaz məhkəməsi və «Russqaja Pravda». Vecə. Qnjaz və bojar malikanələri. Smerdlərin qrepostnoj edilməsinin başlanğıcı. Kəndlilərin və şəhərlilərin qnjaz və bojarlara qarşı ysjanları. Məzlum şəhər əhalisinin Kijevdə 1113-cü ildə ysjanı və Vladimir Monomaxın saqayılması.

Vladimir Monomaxın vaxtında Kijev dövlətinin məhkəmlənməsi.

**12-ci dərs. Novqorod torpağı.**

XII əsrdə Rus qnjazları arasında mybarizə. Poloveslərin basqınları. Qəhrəmanlar haqqında xalq mahnı və naqıyları (bəlinalar).

Kijev dövlətinin parçalanması. «İqorun polqu haqqında dastan» birleşməyə saqırsıdır. Novqorod torpağı və onun sərvətləri. Novqorod ticarəti. Bojar və taçirlərin idarəsi. Vecə. Novqorod qnjazları. Novqorod xalqının bojar və taçirlərə qarşı ysjanı.

**13-cü dərs. Novqorodluların şvedlər və nemeslərə mybarizəsi.**

Şvedlərin Novqorod torpağına hücumu. Novqorod qnjazы Aleqsandr tərəfindən şvedlərin Neva saşında darmadağın edilməsi. Nemes ritsarların Novqorod torpağına hücumu. Novqorod xalqы Aleqsandr Nevskinin rəhbərliyi altında nemes işqalsılarına qarşı mybarizədə. Buz vurması və nemes basqıncıları—ritsar-kəpəklərinin qovulması.

**14-чы дәрс. Suzdal rus dövləti.**

Volqa və Oqa arasındakı torpaqlar və onların əhalisi. Dağılmış cənubdan көчыб геләnlәр. İlk Suzdal qnjazları və onların bojar malikanələrini tabe etməsi. Mosqvanın başlanğıcı. Suzdal qnjazı Andrej Boqoljubski. Andrej Boqoljubskiyə qarşı bojar sui-qəsdı. Qnjaz Vsevolod vaxtında Vladimir-Suzdal qnjazlığı. XIII əsrdə Vladimir-Suzdal qnjazlığının parçalanması.

**15-çi дәрс. Тәkrar.**

**III. ŞƏRQI JEVROPA MONQOL İŞQALÇILARININ  
HAKİMİYYƏTİ ALTINDA**

**16-чы дәрс. İşqalçы monqollar və tatar-monqol zylmy.**

XII əsrdə monqol maldarlar və onların xanları. Cingizxan və XIII əsrdə monqol tıfıfaların birləşdirilməsi. Cingiz xanın ordusu. Cingizxanın işqalları. Qalqa cayı üzərində deys.

Batıxan və onun Rus qnjazlıqlarını alması. Kijevin alınması. Monqol Ordası və onun mərkəzi Saraj. Tatarlara vergi. Rus xalqının tatar-monqol zylmy altında ağır həyatı.

**17-çi дәрс. Mosqva və birinci Mosqva qnjazları.**

Tatar işqalından sonra Mosqva qnjazlığı. Ivan Qalita və onun rus qnjazlıqlarını «toplayıcı» nəslı. Dmitri Donsqoj və rus xalqının tatarlar üzərində birinci qələbəsi (Qulıqov deysı).

**18-çi дәрс. Mosqva dövlətinin qərb düşmənləri—Litva və Polşa.**

XIII və XIV əsrlərdə Mosqva dövlətinin təşkili. Litvalıların Uqrajna, Belorusiya və rus torpaqlarını tutması. Litvanın Polşa ilə birləşməsi. Uqrajnalıların, belorusların və rusların Polşa və Litva işqalçıları hakimiyyəti altında ağır həyatı. Litva və Polşanın Mosqva dövləti üzərinə hücumu.

**19-çu дәрс. Tejmurləng və Monqol Ordasının ıxılması.**

Monqol dövlətinin zəiflənməsi. Tejmurləng və onun jırysləri. Tejmurləngin paxtaxtı—Səmərqənd. Tejmurləng öldykdən sonra onun dövləti.

**20-çi дәрс. Тәkrar.**

**IV. RUS MILLI DÖVLƏTİNİN JARADILMASI**

**21-çi дәрс. Mosqva dövlətinin III Ivan zamanında genişlənməsi və tatar-monqol zylmının axırı.**

Böyük qnjaz III Ivan. Mystəqill rus qnjazlıqlarının Mosqvaya qatılması. Novqorodun Mosqvaya qatılması. Vahid rus milli dövlətinin jaradılması. Tatar-monqol zylmının axırı. III Ivanın Litva və Polşa ilə mıharibəsi. III Ivan «Umum rus həkmdarı»-dır. Mosqvada inşaət.

**22-çi дәрс. XV əsrdə Mosqva dövlətində kəndlilərə neçə zylm edirdilər.**

Mosqva dövlətinin torpaq sahipleri (qnjazlar, bojarlar, monastırlar, qulluq etmiş adamlar, mylkədarlar). Bojar malikanələri. Bijar və təcıy-

Kəndlilərin cəhəb getmələri və onun şərtləri. Kəndlilərin cəhəb getmələrinin məhdud edilməsi—kəndlilərin torpaqa təhkim edilməsi.

## V. RUS DÖVLƏTİNİN GENİŞLƏNMƏSİ

**23-cü dərs.** IV İvan və Volqa boju tatarları-  
ның дағдағын edilməsi.

IV İvanın uşaqıq və bojarların öz başına hakimiyyəti.

IV İvanın mülkiyyətçi car olması.

IV İvanın işqalçılıq siyasəti. Privolziyenin alınması. Qazan xan-  
lığının tabe edilməsi. Həştərxanın alınması. Mosqva dövlətinin cox  
millətli dövlət olması.

**24-cü dərs.** Bojarlara divan tutulması və IV  
İvanın muharibələri.

Bojarların xəjanəti. IV İvanın bojarlarla mybarizəsi və opricnina  
təşkili. Opricniqlər tərəfindən kəndlilərin sojulması. «Jurjev gyny»-nın  
ləqvi. Kəndlilərin cənub uçaqlara qacmaları.

**25-ci dərs.** Pribaltıqa torpaqları uqruna my-  
haribə.

Sibir carlıqlarının alınması. İngiltərə ilə ticarətin başlanğıcı. Jer-  
maqanın başçılıq ilə qazaqların Qərbi Sibiri jyrşləri. Sibir carlı-  
qlarının alınması və onun Mosqvaya tabe edilməsi.

## VI. XVII ƏSRDƏ KƏNDLİ MUHARIBƏLƏRİ VƏ MƏZLUM : XALQLARIN YSJANLARI.

**26-cı dərs.** Polşa panlarıның rus dövlətini  
əsəret altına almaq jolundakı birinci təşəb-  
bysy.

Boris Qlodunov. Qlodunov zamanında açlıq və kəndli ixtişaşları.  
Polşa panlarının Rusiyanı əsəret altına almaq jolundakı birinci təşəb-  
bysy. Polşanın adamı I Jalamcıq Dmitri və onun Mosqvaya jyrşy.

Poljaqlar Mosqvada. Xalq ysjanları və poljaqlara qarşı bojarların  
sui-qəsdi. Jalamcıq Dmitrinin öldürülməsi və Şyskinin carlıq.

**27-ci dərs.** Rus dövlətində birinci kəndli my-  
haribəsi.

Kəndlilərin ysjanı. Kəndli rəhbəri İvan Bolotniqov. Bolotniqovun or-  
dusu. Mosqvanın myhasirəyə alınması. Bolotniqovun məqlubijyyəti. Ys-  
janın jatırılması və ysjançılara aqır cəza verilməsi. Hərəkatın zəif-  
lijinə və Bolotniqovun məqlub olmasına səbəblər. Kəndlilərin axtarıl-  
ması haqqında Şyskinin fərmanları.

**28-ci dərs.** Polşa işqalçılarla ilə mybarizə.

Polşa panlarının Rusiyanı əsəret altına almaq jolundakı ikinci tə-  
şəbbysy. II Jalamcıq Dmitri, Tusino lageri. Şyskinin taxtdan salınması.  
Polşa panlarının Mosqvadakı zorba-zorluğu. Polşa təzjiçilərinə qarşı  
mosqvalıların ysjanları. Xalq ordusu və onun rəhbərləri—Minin və  
Pozarski. Xalq ordusunun Mosqvaya doqru hərəkatı. Polşa işqalçıları-  
ның Mosqvadan qovulması.

Mixail Romanovun secilməsi və kəndli hərəkatının darmadağın  
edilməsi.

**29-cu dərs.** XVII əsrdə şəhərlilərin və məz-lum xalqların ysjanları.

Aleqsej Mixailovicin carlıq vaxtında xalqın vəziyyətinin pisləşməsi. 1648-ci ildə duz buntu. 1649-cu il Zemski Soboru və kəndlilərin tə-mam ilə torpağa təhkim edilməsi. Sənətkarların azad surətdə, bir jer-dən digər jerə getmələrinin qadağan edilməsi. 50-ci və 60-cu illərin şə-hər ysjanları. Başqırd ysjanı.

**30-cu dərs.** Uqrajnanın Polşa aqalığına qarş ь mybarizəsi və onun Rusijaya qatılması.

Polşa pənlərinin hakimiyyəti altında Uqrajna kəndlilərinin məzlum vəziyyəti. Qazaqlar. Zaporozsqa seç. Polşa dövlətinə qarş ь kəndlilərin və qazaqların mybarizəsi. Boqdan Xmelnitski və 1648-ci il ysjanı. Xmelnitskinin Polşa ilə danışıqları. Dnepr sağıının sol qırağındakı Uqrajna torpaqlarının Rusijaya qatılması. Uqrajna kəndlilərinin Polşa pənlərindən azad edilməsi.

**31-ci dərs.** Razinin bojarlar və mylkədarlarla mybarizəsi.

Donda evdar və lyt qazaqlar. Don qazağı Stepan Razin və rus vojevodalılarına və mylkədarlarına qarş ь ysjana başlaması. Razinin Volqa tərəfə jyryşləri. Volqa boju məzlum xalqlarının, mylkədarlara qarş ь mybarizədə rus kəndliləri ilə birləşməsi. Volqa şəhərlərinin tutulması. Razinin məqlub olması. Ysjancıların cəzalandırılması. Ysjanın məqlub olmasının səbəbləri.

**32-ci dərs.** Şərqi Sibir xalqlarının tabe edilməsi.

Rus dəstələrinin Sibirə hərəkəti. Deznev və Xabarovun jyryşləri. Sibir-də rus qalaları. Car Vojevodalara və jasaq toplanışı. Sibirdə rus alver-ciləri və keşişləri. Sibirin məzlum xalqları. Sibir xalqlarının ysjanları.

**33-cü dərs.** XVII əsrin axırında Rusijada tə-sərryfət və dövləti idarə işi.

XVII əsrdə Mosqva dövlətinin iri mylkədar təsərryfəti. Kəndlilərin istismar edilməsinin qyvətlənməsi. XVII əsrdə Rusijada zavodlar və fabriqalar. Daxili və xarici ticarətin artması.

Car və bojarlar duması. Priqazlar, djaqlar, podjascılar. Vojevoda-lar idarəsi. Mosqva idarəsində rüşvətxorluq. Mosqva qoşunu.

**34-cü dərs.** XVII əsrdə Rusijada kultura.

XVII əsrdə Mosqva dövlətində maarif. Dəb və adətlər. Rusiyanın tə-sərryfət və kultura geriliyi.

**35—40-cü dərsələr.** Təkrar.

### Xronologiya cədvəli.

İllər

Hadisələr

911—Oleqin qreqlərlə myqaviləsi.

988—Rusijada xristianlığın qəbul etdirilməsi.

1147—Tarixdə Mosqvanın birinci dəfə adının çəkilməsi.

1240—Rus qnjazlıqlarının Batı tərəfindən alınması.

1242—Aleqsandr Nevskinin nemes rıtsarları yzərində qələbəsi («Buz vuruşması»).



- 1328—Ivan Qalitanın qnjazlıqların başlanğıcı.  
 1380—Qulıqov döyüşü.  
 1462—III İvanın qnjazlıqların başlanğıcı.  
 1480—III İvan zamanında Rus dövlətinin tatar-monqol zylmyndən azad olması.  
 1547—IV İvanın car titulu qəbul etməsi.  
 1581—Jermaqın Qərbi Sibirə yürüşü.  
 1606—1607—Bolotniqovun rəhbərliyi ilə kəndlilərin və qazaqların ysjanı.  
 1612—Poljaqların Moskvadan qovulması.  
 1648—Uqrajnada Boqdan Xmelniçkinin rəhbərliyi ilə qazaqların və kəndlilərin Polşa zylmyna qarşı ysjanı.  
 1649—Kəndlilərin qəti olaraq qrepostnoj edilməsi.  
 1654—Uqrajnanın Rusijaya qatılması.  
 1670—1671—Razinin rəhbərliyi ilə kəndli ysjanı.

## DÖRDÜNCÜ SINIF.

### VII. XVIII ƏSR RUSİYAS—MYLKƏDARLAR VƏ TAÇIRLƏR IMPERİYASDƏR. MYHARİBƏLƏR VƏ XALQ YSJANLAR

**1-ci dərs.** I Pjotrın carlıq a başlaması.

I Pjotrın carlıq a başlaması. Tyrklərlə myharibə. Xariçə səyahət, streleslərin reaksiya ysjanı və onun jatyrlması. Şvesiya ilə myharibənin başlanması və Narva altında məqlubijət. Ordu reforması. Narva ağızının alınması. Peterburqun əsasının qojulması və inşaati. Xalq ysjanları. Bulavinin başçılıq ilə Donda ysjanı. Ysjanın məqlubijət səbəbləri.

**2-ci dərs.** I Pjotrın şvedlərlə və Şərq ölkələrlə myharibələri.

Şvedlərin Uqrajnaya hücumu. Poltava altında şvedlərin darmadağın edilməsi. Prut hərbi yürüşü. Baltıq dənizi qırxaxarının alınması. Şvedlərlə syhl. I Pjotrın imperator titulu qəbul etməsi.

I Pjotrın Qaspi dənizi sahili boju uqruna mybarizəsi.

**3-cü dərs.** I Pjotrın reformaları.

Dövləti idarə etmək fşindəki reformalar: senat, qollegijalar təşkili, qubernijalara bəlmə.

Təsərryfata dəki reformalar: Çan vergisinin kəcirilməsi, manufaqtura təşkili.

Maarifdəki reformalar: dvorjan gənclərinin xariçə gəndərlməsi, məktəblər təşkili, qəzetlər nəşri, jeni qalendara kəcmə. Jeni jasıjı.

Mylkədarlar və taçirlər dövlətinin xalq hesabına quvvətlənməsi.

**4-cü dərs.** XVIII əsrdəki dvorjanlar imperiyası.

I Pjotr öldykdən sonra dvorjanların aqalıq. II Jeqaterina zamanında dvorjanların huquqlarının genişləndirilməsi. II Jeqaterina zamanında dvorjanların həjati. Qrepostnoj kəndlilərin aqır vəziyyəti. Birinci rus alimi Lomonosov.

**5-ci dərs.** Puqacovun rəhbərliyi ilə olan kəndli myharibəsi.

Jaiq sajnada qazaqların ysjanı. Don qazaq Jemeljan Puqacov ysjanın rəhbəridir. Orenburqun myhasirə edilməsi. Ural fəhlələri və onların

başcylarь Xloruşa və Beloborodov. Məzlum xalqların ysjana qoşulması. Başqırdlar və onların rəhbəri Salavat Julajev. Volqada kəndli myharibəsi. Qazanın alınması. Puqacovun çənuba cəkilməsi və Saritsin altında məqlub olması. Puqacovun tutulub ələ verilməsi və e'dam edilməsi. Uşlancyların çəzalanması. Məqlubijjətin səbəbləri.

**6-çə dərs.** II Je q a t e r i n a n ы n j e n i t o r p a q l a r t u t m a s ы v ə x a l q l a r ы q u l e t m ə s i .

Qrımın alınması və Tyrkiyə ilə myharibə. Bəyik rus sərkərdəsi Suvorov. Uqrajnanın təb edilməsi və Uqrajna kəndlilərinin tamam təhkim olunması.

Polşanın bəlyşdyrylməsi. Qazaxystanda işqallar. Sarım Datovun rəhbərliji altında qazax xalqının qəhrəmança ysjanь və onun jətyrilməsi.

**7-çi dərs.** Təkrar.

## VIII. CAR RUSIJASЫ—JEVROPANЫN ZANDARMЫDЫR

**8-çi dərs.** Fransıada burzua revoljusijasы.

1789 il revoljusijasынын başlanması (Bastiljanın alınması). Ölkədə revljusion hərəkat və burzua revoljusijasынын qələbəsi. Avstriya və Rusijanın intervensijasы. Respubliqanın ə'ləmy və qralın e'damь. Jaqobincilər və onların rəhbərləri olan Robespier və Marat. Interventlərin darmadaqyn edilməsi. Jaqobin terroru. Burzuazijanın qələbəsi. Burzua Fransasынын rəhbəri Napoleon Bonapart, Fransa revoljusijasынын əhəmiyyəti.

**9-çu dərs.** II Je q a t e r i n a v ə I P a v e l i n b u r z u a r e v o l j u s i j a s ы ilə m y h a r i z ə s i .

II Jeqaterinanın revoljusija tərəfdarlarını təqib etməsi. Radişev və onun qrepostnojlıq hyququna və mytləqijjətə qarşы mybarizəsi. «Peterburqdan Mosqvaja səjahət». Radişevin syrgyn edilməsi. Fransız emigrantlarь Rusijada. II Jeqaterinanın Fransa ilə myharibə edən dövlətlərə jərdəmy. I Pavelin Fransa revoljusijasынын Rusijada tə'siri ilə mybarizəsi. I Pavelin Fransa ilə myharibəsi və Suvarovun xariçi ölkələrə jyryşы. Napoleon ilə sylh.

**10-çu dərs.** Gyrçystanın Rusijaja qatylması. Finlandijanın və Bessarabijanın alınması.

XVIII əsrin axыrыnda və XIX əsrin əvvəlində Gyrçystanın vəziyyəti. Gyrçystanın Rusijaja qatylması və İran şahlarınы Gyrçystana olan daqьdьçы basqьnlarınы kəsilməsi.

Gyrçystanda rus həkьmranlıqь. Fransa ilə myharibə. Napoleon ilə aparьlan sylhyn şərtləri. Finlandija və Bessarabijanın alınması.

**11-çi dərs.** 1812 il m y h a r i b ə s i .

Rus mylkədar və taçirlərinin Fransa ilə ittifaqa qarşы narazыlıqь və Rusijanın İngiltərə ilə ticarətinin bərpa edilməsi. Fransa ordusunun Rusijaja hyçumu. Rus ordusunun geri cəkilməsi. Bəyik rus sərkərdəsi Qutuzov. Borodino vuruşması. Fransızların Mosqvaja girməsi. Mosqvanın jəndərylması. Fransa ordusunun qacması. Partizan myharibəsi. Napoleonun Rusijadan qovulması. Xariçdə myharibənin davam etməsi. Napoleonun basylması. «Myqəddəs ittifaq» və onun revoljusija ilə mybarizəsi.

**12-ci dərs.** Dvorjan revolyusionerlərinin gizlin cəmiyyətləri.

Hərbi məskənlər. Jevropa qajdalarын qabaqçı dvorjanlara təsiri. Dvorjan revolyusionerlərin gizlin cəmiyyətləri və onların planları.

**13-cü dərs.** Deqabristlərin ysjanı.

Peterburqda 14 deqabr 1825-ci il ysjanı. Car qoşunları tərəfindən ysjancıların gylləbaran edilməsi. Cerniqov polqunda ysjan. Deqabristlərin myhakimə edilməsi və onlar haqqında həkm. Deqabristlərin əhəmiyyəti.

**14-cü dərs.** Təkrar.

**15-ci dərs.** Zandarmilər və cinovniqlər carlığında.

Car I Niqolaj. Polisijanın zandarmaları və gizlin agentləri. Dvorjan-cinovniqlər əli ilə idarə etmək; rüşvətxorluq və xəzinə pulu oqurluq. Ölkədə cubuq intizam. I Niqolajın carlıqında kəndlilərin vəziyyəti və kəndli ysjanları. XIX əsrin I yarısının böyük jazyıyları, onların talei (Puşkin, Qoqol, Lermontov, Belinski, Şevcenqo).

**16-cı dərs.** Qafqazın alınması.

Ermənistanın alınması. Daqlıların istiqlaliyyət uğrunda mybarizəsi. Daqlıların Şamilin rəhbərliyi altında birləşməsi. Daqlılar dövlətinin dyzəlməsi və daqlıların rus qoşunları ilə mybarizəsi. Rusiyanın Qafqazı tamamilə alması.

**17-ci dərs.** Jevropada 1848-ci il revolyusiyası.

XIX əsrin ortalarında Jevropada sənəjin inkişafı. Proletariatın əmələ gəlməsi və proletariatin qapitalistlərlə mybarizələrinin başlanması. 1848-ci il ijunda Pariz fəhlələrinin qəhrəmanca ysjanı, onun basılması. Başqa ölkələrdə revolyusija. Venqrija revolyusiyasının I Niqolaj tərəfindən jatyğılması.

**18-ci dərs.** Marqs və Engels.

Proletariatın dahi myəllimləri—Marqs və Engels. Onların həyatı və revolyusion mybarizələri. «Qommunist manifesti». Marqs və Engelsin təlimi.

**19-cu dərs.** Car Rusijasы qrepostnojlıq hyququnun ləqvedilməsi qarşısında.

XIX əsrin ortalarına qədər Rusijada sənəjin javaş inkişaf etməsi. Qrepostnojlıq hyququnun Rusiyanın geriliyinə səbəb olması. Qrım myharibəsinin səbəbləri. İngiltərə və Fransanın mydaxiləsi. Qrepostnojlıq Rusijasının geriliyi. Myharibənin gedisi. Sevastopolun qəhrəmancasına mydafiəsi. Rusiyanın basılması. Sylh şərtləri. Rusiyanın basılmasının səbəbləri. Myharibədən sonra kəndli ixtisasları. Gertsen və onun qrepostnojlıq hyququna və car özbaşınalıqına qarşı protesti.

**20-ci dərs.** Təkrar.

## IX. CAR RUSIJASINDA QAPITALIZMIN ARTMASI

**21-ci dərs.** Rusijada qrepostnojlıq hyququnun aradan gətyrilməsi.

Kəndlilərin qrepostnoj asılılıqdan azad edilmələri haqqında 19 fevral 1861-ci il manifesti. «Azadlıq» şərtləri. Qrım, Uqrajnada və Qafqazda.

qazda kəndli reforması. 1861-ci il reforması ilə əlaqədar olaraq kəndli ixtisəslər.

Cernısevski, onun kəndli reformasına münasibəti. «Aqaların kəndlilərinə» qarşı. Neqrasov, qrepostnoyluq hüququnun aradan gətyrilməsindən sonra, kəndlilərin həyatı haqqında.

**22-ci dərs.** I d a r ə i ş i n d ə k i dəyişikliklər.

Kənd və volostların idarə edilməsi. Zemstvolar. Hərbi qulluq qaydasının dəyişməsi. Qapitalizmin inkişafı.

**23-cü dərs.** P o l ş a q l a r ы n i s t i q l a l i j j ə t u q r u n d a m y b a r i z ə s i .

Polşa dvorjanlarının rus sarı hakimiyyətinə qarşı mübarizəsi. Polşada partizan müharibəsi. Belorusijada Qastus Qalinovskinin rəhbərliyi altında kəndli üsyanı. Polşa üsyanının yatırılması. Polşa və Litvada qrepostnoj usulunun aradan gətyrilməsinin gyzəstli şərtləri.

**24-cü dərs.** I I A l e q s a n d r ы n m y h a r i b ə l ə r i .

Orta Asianın alınması. Yerli əhalinin rus qoşunlarına qarşı inadlı mübarizəsi. Rus cinovniqlərinin və təcirələrinin Orta Asijada aqalığı. Sar Rusiası hakimiyyəti altında Orta Asiya xalqlarının vəziyyəti. Tırkiyə ilə 1877—1878-ci il müharibəsi.

**25-ci dərs.** I n t e r n a s i o n a l .

I Internasionalın tə'sisi və onun məqsədləri. Muxtəlif ölkələrin fəhlə hərəkatlarının birləşməsi. Marqs və Engelsin fəhlə sinfinin xainləri ilə mübarizəsi.

**26-cı dərs.** P a r i z q o m m u n a s ы .

Fransanın Prusija ilə müharibəsi. «Milli xəjanət» hökuməti. Parizdə xalq üsyanı. Fəhlə hökuməti—Pariz qommuası. Qommuanın fəaliyyəti. Parizin mühasirə edilməsi. Qommuarların qəhrəman mübarizəsi. Qommuanın basılması. Burzuazianın divanı. Qommuanın basılmasının səbəbləri. Qommuanın əhəmiyyəti.

**27-ci dərs.** T ə k r a r .

**28-ci dərs.** R u s i j a d a q a p i t a l i z m .

1861-ci il reformasından sonra kəndlilərin vəziyyəti. Kəndlilərin təbəqələşməsi (joxsullar, ortabablar, qolcomaqılar).

XIX əsrin ikinci yarısında Rusijada sənəjin inkişafı. Fəhlə sinfinin artması. Qapitalist fabriqasında fəhlələrin ağır əmək və həyat şəraiti.

**29-cu dərs.** X a l q c ы л a r .

Xalqların fəaliyyəti. Onların revoljusion hərəkatda kəndlilərin və fəhlə sinfinin rolunu dyzgyn anlamamaları. Xalqların revoljusion dərnəkləri və «xalq icinə» getmələri. «Narodnaja volja» («Xalq azadlığı») gizli cəmiyyəti, terrora keçmək və II Aleqsandrın qətli. Xalqların fəaliyyətinin səhviyi və zərərli olması. III Aleqsandrın çarına sui-qəsd və bu barədə Leninin sözy.

XIX əsrin II yarısının jazyqları, rəssamlar və qompozitorlar.

**30-cu dərs.** 70—90-cı illərin fəhlə hərəkatı.

İlk tə'tillər. İlk fəhlə ittifaqları, onların vəzifələri və fəaliyyəti. Morozov tə'tili və onun rəhbəri Moisejenqo. Morozov tə'tilinin əhəmiyyəti. Rusijada marqsizmin ilk propaqandisti Plexanov. «Osvobozdeniya truda» («Əmək azadlığı») qrupası. Fəhlə dərnəklərində Marqsın və



Engelsin əsərlərinin öyrənilməsi. İlk fəhlə dərnəklərinin fəhlə hərəkatından uzaq olması.

**31-ci dərs.** Fəhlə sinfinin rəhbərləri Lenin və Stalin.

Leninin uşaqlıq və gənclik illəri. Leninin Peterburqa gəlməsi və onun fəhlə dərnəklərində işi. «Fəhlə sinfini azad etmək uğrunda mybarizə ittifaqı» təşkilatı. Leninin xalqla mybarizəsi. Leninin fəhlə sinfi ilə əlaqəsi. Leninin həbsi və ilk dəfə syrgyn edilməsi. RSDFP I qurultayı. Leninin xaricə getməsi. «İsqra» qəzeti və onun əhəmiyyəti.

Zaqafqazija fəhlələrinin revoljusion hərəkatı. Stalinin uşaqlıq və gənclik illəri. Stalinin revoljusion işinin başlanması.

**32-ci dərs.** Təkrar.

## X. RUSIJADA BİRİNCİ BURZUA REVOLJUSİYASİ.

**33-cü dərs.** Revoljusiya qabaq.

XX əsrin başlanğıcında fəhlələrin revoljusion mybarizələrinin qyvətlənməsi. Peterburqda, Obuxov zavodunda 1 Maj tətili. «Obuxov mydafiəsi». Rostov tətili, onun rəhbərliyi və tələbləri. Batumi tətili və Stalinin rolu. XX əsrin birinci illərində kəndli hərəkatı.

**34-cü dərs.** Rusija sosial-demokrat fəhlə partiyasının yaradılması.

RSDFP-nın 2-ci qurultayı. Partiya programmasının qəbul edilməsi. Partiya nizamnaməsinin myzakirəsi. Bolşeviklər və mənşeviklər.

1903-cü ilin ymumi tətili.

Stalin syrgyndə, onun 1904-cü ildə Zaqafqazijaya qayıtması.

**35-ci dərs.** Revoljusiya başlandı.

Rusijanın Japoniya ilə myharibəsi. Car Rusijasının basılması və bixabırçılıq.

Peterburqda ymumi tətil və fəhlələrin tələbləri. Kesis Qapon və «Fəhlə cəmiyyəti». Fəhlələrin ərizələri və carın yanına gətmələri. «Qan-bazar gyny». Peterburqda birinci barriqadalar. Bolşeviklər və 9 janvar. 9 janvar dərsləri.

**36-cı dərs.** 1905-ci ilin jazynda və jalynda fəhlə və kəndli hərəkatı.

Ölkədə 9 janvar sədaları. İvanovo-Voznesenski tətili və ilk fəhlə deputatlar soveti. 1905-ci ilin jazynda kəndli hərəkatının geniş sahə tutması. RSDFP III qurultayı və Leninin təklifləri. III qurultay qarşısında və ondan sonra Stalinin Zaqafqazijada işi.

**37-ci dərs.** Silahlı ysjan hazırlıq.

«Potjomkin» zirehli gəmisində ysjan. Ölkədə tətil hərəkatının artması və Oqtjabr ymumi tətili. Fəhlə deputatlar sovetləri. Fabriqa və zavodlarda dəjys dəstələri. Orduda həjəcan.

17 Oqtjabrda car manifesti. Mosqva Fəhlələrinin başçısı bolşeviq Baumanın öldürülməsi və basdırılması. 1905-ci ilin deqabrında, bolşeviklərin Finlandija qonferensijasında Leninin və Stalinin birinci görüşləri.

**38-ci dərs.** Silahlı ysjan.

Mosqva fəhlələrinin 1905-ci ilin deqabrında silahlı ysjanı. Barriqadalarda vuruşma. Başqa şəhərlərin fəhlə dəstələrinin və kəndlilərin jary-

dəmə. Presnjada fəhlələrin 10 gynlyk qəhrəman mybarizəsi. Ysjanın darmadaqın edilməsi və ysjançylara divan tutulması. 1905-ci ilin deqabrında Lenin Peterburqda. Mənşeviqlərin xəjanəti və Peterburqdakı ysjanın myvəffəqijətsizliyi. Moşqva ysjanının dərsləri.

**39-cu dərs. Т ə к р а г.**

**40-cy dərs. Rusiyanın məzlum xalqlarının si-lahly ysjanlary.**

Kəndlilərin mylkədarlarla mybarizəsi. 1905-ci ilin rəyzynda Rusiyanın məzlum xalqlarının Gyrystanda, Uqrainada, Finlandijada si-lahly ysjanlary. 1905-ci il revoljusiasının bejnəlxalq əhəmiyyəti.

**41-ci dərs. Revoljusianın basılması.**

1906-cy ildə, fəhlə, kəndli, soldat və matrosların revoljusion cəhş-larının davamı. Matrosların Qronştadtta və Sveaborgda ysjanı. Car ministri Stolypin və revoljusianın jətyrilməsi. Dəvlət dumalary. Du-mada sosial-dəmoqratların fəalijjəti. Dumanın qovulması. Secki haq-qynda jeni qanun. Stolypinin torpaq haqqynda qanunu.

1905-ci il revoljusiasının məqlub olmasına səbəblər.

**42-ci dərs. Jəni revoljusion jyksəliş.**

Rəqsija illərində bolşeviqlərin işləri. Leninin xariçə gətməsi. 1908—9-cu illərdə Stalin joldaşın syrgyn edilməsi. Stalin joldaşın syrgyndən qacması və onun Rusijada podpol işi.

Revoljusiadan sonra ölkənin təsərryfaty. Rusijada xariçi qapital. Qa-pitalistlərin ittifaqı.

Ləna mədənlərində fəhlələrin tə'tili; fəhlələrin Lənada gyllənməsi. Jəni revoljusion jyksəliş.

**43-cy dərs. Прага конференциясы.**

Прага конференциясы və vahid Lenin bolşeviqlər partijasının jara-dylması. Bolşeviqlərin rəhbərliyi altında bytyn fəhlə təşkilatlarının məhkəmləndirilməsi.

Bolşeviq qəzeti «Pravda», onun rəhbərləri və əməkdaşlary. Jaxşy re-voljusioner bolşeviqlər və onların işləri, 1914-cy ildə revoljusion hərəka-tın jyksəlişi.

**44-cy dərs. Т ə к р а г.**

## XI. RUSIJADA İKİNCİ BURZUAZIJA REVOLJUSIASY

**45-ci dərs. Dünya imperialist myharibəsi.**

Dynjanın qapitalist dəvlətləri arasında bəlyşdyrylməsi və myha-ribə ərəfəsində onlar arasında rəqabət. Car Rusijasının geriliyi və onun əcnəbi qapitalistlərdən asılılyq. Burzuazija myharibənin məqsədini xal-qa nəçə anladırdı. Myharibənin gedişi. Rus ordusu və car generalla-ry. Car Rusijasının myharibədə basılması. Rusijada təsərryfət daq-nyqlyq. Myharibə illərində fəhlə və kəndlilərin vəziyyəti.

**46-cy dərs. Myharibə illərində revoljusion hərəkat.**

Myharibə illərində bolşeviqlərin işi və onların tə'qib edilməsi. My-haribə illərində kytləvi tə'tillər və bolşeviq şyarlary. Myharibə illərində kəndli hərəkatı. Orduda revoljusion hərəkat, cəbhədə soldatların qar-daşlaşması.

Myharibə illərində məzlum xalqlar arasında revoljusion hərəkət, 1916-cı ildə Orta Asijada vsjan.

47-ci dərs. 1917-ci ilin fevralında carizmin devrilməsi.

Car və burzuazianın yaxınlaşan revoljusija ilə mybarizə etmək təşəbbüsləri. Petroqradda vsjan. Soldatların xalq tərəfinə keçməsi. Rusijada car hakimiyyətinin devrilməsi. Soldat və fəhlə deputatları sovetlərinin təşkili. Fəhlə və kəndli ittifaqı. Myvəqqəti burzuazija hökuməti. İki hakimiyyət. Myvəqqəti hökumətin siyasəti. Mənşevilər və eserlərin satqınlıq rolu.

Bolşevilər tərəfindən myvəqqəti hökumətin və mənşeviq və eserlərin satqınlıqlarının ifşa edilməsi.

## XII. RUSIJADA BƏYK OQTJABR SOSIALIST REVOLJUSIJASƏ

48-ci dərs. Bolşevilər socialist revoljusijasə-n ь h a z ı r l a j ı r l a r.

Leninin Rusijaya gəlməsi. Bolşevilərin aprel qonferensijasə. Lenin və Stalin qonferensijanın rəhbərləridirlər. Qonferensijanın qərarları. Fəhlə və soldat nymajisləri və onların şvarları. Myvəqqəti hökumətin kəhnə siyasəti davam etdirməsi. Fəhlə və soldat deputatları sovetinin I Umum İttifaq qurultayı. Mənşeviq-eser əksəriyyəti tərəfindən myvəqqəti hökumətin mydafiəsi. Cəbhədə myvəffəqijətsiz hycun. Kytələr arasında bolşeviq təsirinin coxalması. Ölkədə daqınlıqlıq. Myvəqqəti hökumətə qarşı mybarizə və Qırmız qvardianın təşkili.

49-cu dərs. İjul nymajisi və general Qornilovun qıjması.

3 İjul nymajisi və onun gylləyə basılması. Bolşevilərə qarşı terror. Lenin podpolda. Bolşevilər partijasının artması. VI partiya qurultayı və onun rəhbəri Stalin. General Qornilovun qıjması. Fəhlə və kəndlilər tərəfindən qıjmanın jətzədrılması. Petroqrada və Mosqvanın bolşeviq sovetləri.

50-ci dərs. Socialist revoljusijasə qalib gəldi.

1917-ci il oqtjabrda ölkədə vəziyyət. Vsjanın planı və vaxtı. Xain Qamenev, Zinovjev və Trotski tərəfindən vsjan planının ələ verilməsi. Stalinin rəhbərliyi altında vsjanın dəyşkən mərkəzinin jərədrılması. Vsjanın gedişi. Qıy sarajının alınması və myvəqqəti hökumətin həbs edilməsi.

51-ci dərs. Bolşevilər partijasə Sovet dövlətini təşkil edir.

II Sovetlər qurultayının açılması və Leninin birinci cəhləsi. Sovet hökumətinin birinci deqreti (syhl haqqında, torpaq haqqında, sovet hökumətinin təşkili haqqında, işçi qontrolu haqqında). Sovet hökumətinin təşkili. Mosqvada proletar revoljusijasə.

52-ci dərs. Bytyn ölkədə proletar revoljusijasənin qalibijjəti.

Ölkədə proletar revoljusijasə, Sibir, Orta Asija, Belorusija, Povolzje və Dneprin sol qırağındakı Uqrajna xalqlarının burzuazija və mylkədarlar zylmynden azad edilməsi. Sovet socialist revoljusijasənin qalibijjətinə səbəblər.

Sovet hökumətinin düşmənləri, onların sovet hakimiyyətini ləğv etmək cəhdləri, Sovet hökumətinin qontrevoljusion sui-qəsdlərə qarşı mübarizəsi. Qontrevoljusiya ilə mübarizə üçün Ümum Rusiya fəvqəladə qomissiyasının yaradılması və onun rəhbəri Dzerzinski joldaş.

**53-cü dərs. Təkrar.**

### XIII. HƏRBI INTERVENSIYA. VƏTƏNDAŞ MÜHARİBƏSİ

**54-cü dərs. Sovetlərin sylh uğrunda mübarizəsi.**

Xalq Qomissarlar Sovetinin bytyn müharibə edən dövlətlərə, sylh bağlamaq təkliflə, müraçət etməsi. Germaniya ilə aparılan danışıqlar. Sovet elkəsi üçün sylhyn mühyim olmas. Sylh danışıqlarının xain Trotski və Buxarinin tərəfindən pozulması. Nemes hücumu və Sovet elkəsi torpaqlarının tutulması. Brest sylhy və onun aqır şərtləri.

Qызыл Ordu təskili.

**55-ci dərs. Nemeslər tərəfindən Sovet torpaqlarının tutulması.**

Uqrajna xainlərinin nemeslər ilə müqavilə bağlaması. Nemeslərin Uqrajnaya, Don və Gırçystan tutması və tutulmuş rayonlarda Sovet hakimiyyətinin ləğv olması. Don fəhlələrinin, kənd joxsullarının, revoljusion matrosların Vorosilovun rəhbərliyi altında nemeslərə və aq qazaq dəstələrinə qarşı qəhrəman mübarizəsi. Qырмазыların Dondan keçməsi. Nemeslərin Uqrajnada aqalması. Nemeslərlə mübarizə qəhrəmanı Şcors. Nemes işğalçıların Uqrajnadan qovulması.

**56-cı dərs. Sovetlər Respublikası intervensiya və qontrevoljusiya mühasirəsində.**

Fabriqa və zavodların dövlət mülkiyyəti olması. Qolcomaqların Sovet hakimiyyətinə qarşı əks hərəkətləri. Aqlıq təhlikəsi. Ərzaq dəstələrinin təskili və taxıl uğrunda mübarizə. Joxsul qomitətləri.

İngiltərə, Fransa və Japoniyanın intervensiyaya başlaması, cexoslovaqların uşşanı. Povolzjenin, Uralın, Sibirin cexoslovaqlar tərəfindən tutulması. Arxangelsqdə İngiltərə desantı. Vladivostoqda Japoniya desantı. Uritski və Volodarskinin öldürülməsi. Leninə sui-qəsd.

Aq dəniz qırxıqlarının, Uralın, Sibirin tutulması. Stalin joldaşın rəhbərliyi altında Saritsinin müdafiəsi. Stalin, Vorosilov və Kirov aqlarla mübarizədə.

**57-ci dərs. Zaqafqazıya və Orta Asijada vətəndaş müharibəsi.**

Zaqafqazijada vətəndaş müharibəsi. Gırçystan mənseviqləri hökumət başında. İngilis qoşunlarının Bakıya alması. 26 Bakı qomissarının gyllələnməsi. Orta Asijada vətəndaş müharibəsi.

**58-ci dərs. Qərbi Jevropada revoljusiya.**

Germanijada Nojabr revoljusiya. Germaniya və Avstrijada respublika e'lanı. Burzuazianın, sosial-demokratların kəməji ilə, revoljusiyanı jətlməsi. Qarl Libkneht və Roza Ljuqsemburqın öldürülməsi.

**59-cu dərs. Bavariya və Venqrijada sovet respublikaları.**



Bovarija və Venqrijada sovet respublikaları, onların basılması. Jevropada revolusijaların basılmasıның səbəbləri. Bytyn ölkələrin revoljusion hərəkəti üçün qızıl Mosqvanın əhəmiyyəti. III Internasional (qommunist)—bytyn dunyanın fəhlə sinfinin rəhbəridir.

**60-cü dərs.** Qolcaqın, Denikin və Judenicin darmadaqın edilməsi.

Sovet respublikasına qontrrevoljusion hərbi jyrışlar təşkili. Antantanın adamı olan general Qolcaq və onun hərbi jyrışy. Frunzenin rəhbərliyi altında Qızıl Ordunun Qolcaqa qarşı qəhrəman mübarizəsi. Xalq qəhrəmanı Çapaev, onun həlak olması. Sibir partizanları Qolcaqla mübarizədə. Irqıtsda yşjan. Qolcaqın gyllələnməsi. Interventlərin Sibirdən qacmaları.

**61-ci dərs.** Denikin və Judenicin darmadaqın edilməsi.

Denikinın Dona və Uqrajnaya jyrışy, Antantanın köməji. «Hain Denikinlə mübarizə». Stalin cənub cəbhədə. Birinci syvari ordusu və onun qəhrəman işləri. Voronez və Orjol altında aqların darmadaqın edilməsi. Denikinın cənuba, geri cəkilməsi. Judenicin Petroqrad üzərinə jyrışy. Petroqradın qəhrəman mübarizəsi. Judenicin basılması.

Aq generalların darmadaqın edilməsi.

**62-cü dərs.** Polşa panları ilə müharibə.

Oqtjabr revolusijasından sonra Polşa. Aq poljaqların sovet Rusiyasına üzərinə jyrışy. Kijevin alınması. Qızıl Ordunun poljaqlar üzərində qələbəsi. Polşa ilə syly. Belorusiya və Uqrajnada tutulmuş torpaqların geri qaytarılması. Vrangelin Qıymda məhkəmlənməsi. Pereqora hücum. Frunzenin rəhbərliyi altında Qızıl Ordunun Vrangeli darmadaqın etməsi.

**63-cü dərs.** Orta Asijada və Zaqafqazijada Sovet hökumətinin qurulması.

Orta Asijada və Zaqafqazijada başmaçyların bandit şajqalar və Frunze və Qıjbyşevin rəhbərliyi altında onlarla mübarizə. Orta Asijada sovet hökumətinin qurulması.

Zaqafqazijada fəhlə və kəndlilərin yşjanları. Orçonikidze və Kirovun başçılıq ilə Qızıl Ordunun yardım və Zaqafqazijada Sovet hökumətinin qurulması.

Sovet hökumətinin əcnəbi və rus qapitalistləri üzərində qələbəsinin səbəbləri. Sovet hökumətinin qəhrəman müdafiəsində qommunist partiyasının rolu. Burzua ölkələri fəhlələrinin sovet respublikasına yardım.

**64-cü dərs.** Təkrar.

#### XIV. ÖLKƏNİN TƏSƏRRUFATININ BƏRPA ETMƏK ÜÇÜN DİNÇ İŞƏ KECİD

**65-ci dərs.** Xalq təsərrüfatının bərpa edilməsi. Japon intervensiyasının axırı.

Dağıntıdan cəxmaq üçün Lenin planı. Qommunist inəçilikləri. Eleqtrifikasiya planı. Uzaq Şərq interventlər hakimiyyəti altında. Spassq və Voləcəvsk altında vuruşma. Qəhrəman Sergej Lazonun həlak olması. Japon interventlərinin axırı.

**66-cı dərs. SSRI-nin j a r a d ы l m a s ы .**

I Yumum Ittifaq sovetlər qurultajı və Lenin və Stalinin təklifi ilə Sosialist Sovet Respublikaları Ittifaqının təşkili. Ittifaq respublikalarında formaça milli və məzmunça sosialist qulturanın inkişafı.

**67-ci dərs. Lenin öldy, lakin onun işi j a s a j ы r .**

Leninin vəfatı. Bytyn dynja əməkçilərinin bəyjk kədəri. II Yumum Ittifaq sovetlər qurultajı. Stalinin andı.

**XV. SSRI—QALIB GƏLMİŞ SOSIAIZM ƏLKƏSIDİR**

**68-ci dərs. S o s i a l i s t s ə n a j e i .**

Partiyanın XIV qurultajı (əlkənin sənajələşdirilmə planı). Qabaq-cıl qapitalist əlkələrinə «catmaq və etmək» şyarı. Əlkəmizdə sosializm quruluşu ələjhinə xain Trotski, Zinovjev və Qamenevin mybarizəsi.

Qontrevoljusion ziyançılar qruppası və əcnəbi burzuazianın onlara jərdəmə. Xain Trotskinin Sovet Ittifaqından qovulması. Trotskinin burzuazijaya asıq xidmətə keçməsi.

**69-cu dərs. Q o l x o z l a r q u r u l u s u**

Sosializm quruluşunun birinci beşillik planı. Bəyjk işlər planının qəhrəmancasına jərinə jətililməsi. Birinci beşillijin tikintiləri. Jəni texniqa. Kənd təsərrüfatının texniki cəhətdən təchizi. Qolxozlar quruluşu. Qolcomaqların quduzcasına myqaviməti. Buxarin və Rəqovun başcılıq ilə xalq xainlərinin beşillik plan ələjhinə cəxmalar. Qolcomaq myqavimətinin darmadağın edilməsi və qolcomaqların ləqəv edilməsi. Qolxozların artması və məhkəmlənməsi.

Beşillijin dörd ildə jərinə jətililməsi. Birinci beşillijin jekunları.

Əlkəmizin sosializm quruluşuna qarşı daxili və xarici düşmənlərin mybarizəsi. Cin generallarının və aqəvardijacıların Uzaq Şərqə basqın etmələri. Qızıl Ordunun onlar yzərində qələbəsi.

**70-ci dərs. S o s i a l i z m ə l k ə s i n i n q u l t u r a n a i l i j j ə t l ə r i .**

İkinci beşillik və onun myuəffəqijətləri. Sovetlər əlkəsində insana qajay. Əmək məhsuldarlığının artması. Staxanov hərəkatı. Transportun inkişafı. Sovet aviasiası və onun qəhrəman pilotları. Şəhərlərin fəvqəladə artması. Sovet respublikaları paxtaxtlarında məhtəşəm tikintilər.

**71-ci dərs. S o s i a l i z m ə l k ə s i n i n a d a m l a r ы .**

Staxanovcular. Sovet Ittifaqının qəhrəmanları. Sovetlər əlkəsinin bəyjk alimləri və jəzəbclər: I. V. Micurin, Q. L. Tsiolqovski, I. P. Pavlov, Maqsim Qorki. Fəhlə və kəndlilərdən jəni alim, jəzəb, artist qadrları. SSRI—sosializm əlkəsidir.

**72-ci dərs. SSRI x a r i c i n d ə b i z i m d y s m ə n l ə r i m i z .**

SSRI-nin syhl siyasəti. SSRI-nin Millətlər Cəmiyyətinə daxil olması. Faşistlər myharibə qyzaşdırırlar. Faşistlər Germanijada, Italijada və Japonijada həkumət başında. Faşistlərin revoljusion fəhlələrə və kəndlilərə divan tutması. Faşistlərin SSRI-jə düşmənlili. Japon hərbcilərinin SSRI-jə qarşı hiylələri. SSRI-jə spionlar, qatillər və ziyançılardan gəndərlməsi. Faşist agentləri—Trotski, Rəqov, Buxarin və onların alcaq fəalijətləri. Kirovun, Qujbəsevin, Menzinskinin, Qorkinin öldyrylməsi.

Faşist agentlərinin proqramması kapitalizmi bərpa etmək və SSRİ-ni parçalamaqdır. Məhkəmənin həkmi—xalqın həkmidir.

Bytyn sovet xalqının səbəqlə, səfərbər hazırlıq.

**73-cü dər.** Q ы з ы л O r d u v ə SSRİ-nin xaricində-ki d o s t l a r ы m ы z .

Qызыl Ordunun məhkəməsi. Qызыl Ordunun qıvvə və qydrətl.

SSRİ-nin fəhlə sinfinin burzua ölkələrinin fəhlə sinfi ilə proletar əlaqəsini məhkəmləndirməsi zərurijəti. Ölkəmizə edilə bilən təsadyfi hərbi hücumlara qarşı, ölkəmizin fəhlə sinfinə burzua ölkələrinin fəhlə sinfinin yardım; həmçinin ölkəmizin fəhlə sinfinin burzua ölkələrinin fəhlə sinfinə yardım zərurijəti.

Sərhəd xaricində vahid xalq cəbhəsi və faşizmə qarşı mybarizə.

**74-cü və 75-ci dərslər.** SSRİ-nin j e n i Q o n s t i t u s i - j a s ы .

1924-cü ildə birinci SSRİ Qonstitusijası. 1924-cü ildən sonra Sovetlər ölkəsinin gıqant myvəffəqijətləri. Stalin joldaş tərəfindən tərtib edilən SSRİ-nin jeni Qonstitusijası proqeti; onun ymum xalq tərəfindən myzakirəsi və Ymum Ittifaq VIII Fəvqəl'adə Sovetlər Qurultajında təsdiq edilməsi. Jeni Qonstitusija Sovet ölkəsinin qələbələrini qejd edir. Sovet respubliqası—fəhlələrin və kəndlilərin sosialist dövlətidir.

Bytyn hakimijət Əməkçilər Deputatları Sovetlərinin əlindədir. Törpə, törpəyin altı, fabriqalar, saxtalar, zavodlar, dəmirjolları, böyük binalar, sovxozlar—sosialist mylkijəti, ymum xalq malıdır.

Əməjə, istirahətə, qoçaldıqda təminat, təhsilə hyuq. Vətəni mydafiə SSRİ vətəndaşlarının myqəddəs borçudur. SSRİ 11 bərabər hyuqlu Sovet respubliqasının gənyllı ittifaqıdır.

**76—80-cü dərslər.** Т ə k r a r ,

### Xronologija cədvəli.

İllər

Hadisələr

1682—1725—I Pjotrın carlığı.

1703—Peterburqun tə'sisi (indiki Leninqrad).

1707—Bulavinin rəhbərliji altında qazaqların və kəndlilərin ыsjanı.

1709—I Pjotrın Poltava janynda şvedləri darmadaqın etməsi.

1721—I Pjotrın Rusija imperatoru titulu qəbul etməsi.

1773—1775—Puqacovun rəhbərliji ilə Volqa boju və Priuralje kəndlilərinin, qazaqların və xalqlarının ыsjanı.

1789—Fransa burzua revoljusijasının başlanğıcı.

1801—Gyrçystanın Rusijaya qatılması.

1812—Rusijanın I Napoleon ilə myharibəsi.

1818—1883—Proletariatın dahi rəhbəri Qarl Marqsın həyatı.

1820—1895—Proletariatın dahi rəhbəri Fridrix Engelsin həyatı.

1825—Deqabristlərin ыsjanı.

1848—Fransa, Germanija və Avstro-Venqrijada burzua revoljusijaları.

1853—1856—Qrım myharibəsi.

1861—Kəndli reforması.

1864—Marqs və Engels tərəfindən I Internasionalın tə'sisi.

1870—1924—Proletariatın dahi rəhbəri Vladimir İlic Leninin həyatı.

- 1871—Pariz qəmmunası.  
 1885—Morozov və Orexovo-Zujev fabriqasında fəhlələrin tə'tili.  
 1903—Rusija sosial-demoqrat fəhlə partijasının təşkili.  
 1905—1907—Rusijada birinçi burzua revoljusiası.  
 1912—Lena qəzyl mə'dənlərində fəhlələrin gyllələnməsi.  
 1912—Rusija sosial-demoqrat fəhlə bolşeviqlər partijasının qəti ola-  
 raq təşkili.  
 1914—1918—Dunya imperalist myharibəsi.  
 1917—Fevral. Rusijada ikinci burzua revoljusiası.  
 1917—Oqtjabr. Rusijada Bəyık Oqtjabr Sosialist Revoljusiası.  
 1917—Rusija Sovet Federativ Sosialist Respubliqasının yaradılması.  
 1918—Qəzyl Ordunun təşkili.  
 1918—Uqrajnada germanın interventlərinin darmadağın edilməsi.  
 1918—Germanijada və Avstro-Venqrijada revoljusia.  
 1919—Qəmmunist Internasionalının əsasının qəjılması.  
 1919—Qolcağın, Denikin, Jüdenicinin darmadağın edilməsi.  
 1920—Polşa panları ilə myharibə və Vrangelin darmadağın edilməsi.  
 1922—Uzaq Şərqdə japon interventlərinin darmadağın edilməsi.  
 1922—Sovet Sosialist Respubliqalar Ittifaqının yaradılması.  
 1928—1932—Birinçi beşillik.  
 1933—İkinci beşillik.  
 1934—Xalq düşmənləri trotskistlərin S. M. Kirovu xainçəsinə öldür-  
 mələri.  
 1936—SSRI-nin yeni Qənnstitusijasının təsdiq olunması.